

MÉSZÁROS ÁDÁM

Jogfilozófia és igazságosság a büntetőjogban. Az *in dubio mitius* elve

A XX. század végi – XXI. század eleji büntetőjog-tudományra egyre inkább az jellemző, hogy bizonyos tételeket, így például akaratszabadság, illetve az állam által alkotott törvények uralmának kérdését, alapvetésként vagy előfeltételként kezeli, anélkül, hogy figyelmet szentelne kifejtésükre. A korábbi időszakban (lényegében a XVIII. századtól a XX. század közepéig) átfogó büntetőjogi munka – hazai és nemzetközi téren egyaránt – elképzelhetetlen lett volna az ilyen és ehhez hasonló kérdések tisztázása nélkül.

Ezen alapvető kérdések egyikének áttekintése, nevezetesen a természetjogi és pozitív jogi gondolkodás megjelenésének és hatásának a büntetőjogra, e tanulmány egyik célja. Ennek keretében igyekszem a hangsúlyt kevésbé a jogbölcseleti, mint inkább a büntetőjogi eredmények bemutatására helyezni.

A tanulmány másik célja egy, a büntető eljárásjogban széleskörűen ismert és alkalmazott, és az igazságosság kategóriájával összefüggésbe hozható elv anyagi büntetőjogi megalapozása és bemutatása.

1. Jogfilozófia és igazságosság a büntetőjogban

A jog eredetére és érvényességére¹ kialakult két szélsőséges nézet a természetjogi és jogpozitivistá felfogás.² Az alábbiakban a (büntető)jog alapjára, eredetére kialakult legjelentősebbnek tekinthető álláspontok bemutatásával egyfajta ívet próbálok felvázolni, melynek két végpontjában a legszélsőségesebb értelemben vett természetjogi nézet képviselője, Aquinói Szent Tamás és a jogpozitivismus talán legtisztább megfogalmazója, Hans Kelsen állnak. E két vég-

---

¹ A jog érvényessége alatt azt értjük, hogy egy normatív előírás valóságosan mértékadó, azaz kötelező; lásd TAKÁCS PÉTER: A helyes jog. In: Szabó Miklós (szerk.): *Jogbölcseleti előadások*. Bíbor. Miskolc, 1998. 75–110. p., 66. p.

² Természetesen e két jogbölcseleti nézetrendszer mellett számos felfogás létezik (jogtörténeti iskola, általános jogtan, szabadjogi iskola stb.), melyekre ehelyütt nem térek ki. Ezek részletes áttekintésére lásd MOÓR GYULA: *A jogbölcselet problémái*. Hatágú Síp Alapítvány. Bp. 1992., illetve POKOL BÉLA: *A jog elmélete*. Rejtjel. Bp., 2001.

pont között az összekötő vonalat Cesare Beccaria, Charles-Louis Montesquieu, a neves XIX. századi itáliai büntetőjogász, Francesco Carrara, és francia kortársai, Chauveau Adolphe és Faustin Hélie művei alapján szemléltetem.

1.1. A természetjogi felfogás alapjai, a skála kezdőpontja

A természetjogi jogfelfogás lényege, hogy a történetileg változó emberi joggal – azaz a tételes vagy pozitív joggal – szemben egy magasabb, változatlan, feltétlenül helyes, örök, természeti vagy isteni jogot „vesz fel”.³ E nézetten belül a továbbiakban érdemes megkülönböztetni két irányt.⁴ Az ún. *klasszikus konzervatív* természetjogi irányzat főként a jog eredetének vizsgálatára, a jog igazolására, eszményítésére helyezve a hangsúlyt, azt igyekszik kimutatni, hogy a jog egy abszolút helyes, igazságos rend, avagy egy természetes vagy isteni jog folyománya. Az ún. *forradalmi természetjog* főként a pozitív jog érvényességének megkérdőjelezésére törekszik, amennyiben az ellentétes az abszolút renddel.

A természetjogi felfogás gyökereit tulajdonképpen az ókori görög filozófiában lehet fellelni,⁵ melynek *Arisztotelész*⁶ filozófiáján alapuló, legszélsősége-sebb interpretációját *Aquinói Szent Tamás* (1225–1274) adta.⁷ Tamás jogfelfogásának megértéséhez annyit érdemes kiemelni, hogy összegző műve elején⁸ előbb bizonyítja Isten, és ezzel együtt az igazság létét, illetve Isten mindenhatóságát.⁹ Az igazság kapcsán később kifejti, hogy az egyedül az értelemben létezik, illetve hogy az isteni értelem igazsága változhatatlan.¹⁰ Jogfelfogása mind-ebből következően saját szavaival akként összegezhető, hogy „Az emberi törvény csak annak erejénél fogva törvény, hogy a józan ész követi, amiből nyilvánvaló, hogy az örök törvényből származik. Amennyiben pedig eltér a józan észről, akkor gonosz törvény, s az ilyen törvény nem törvény, hanem inkább a megsértése annak”.¹¹ Azaz az emberi jogot úgy tekintette, mint ami a természet-

³ MOÓR GYULA: i. m. 6–7. p.

⁴ Lásd KELSEN, HANS: *Tiszta Jogtan*. Rejtjel. Bp., 2001. 9. p.

⁵ PLATÓN: *Gorgiasz* 488/C skk.

⁶ Arisztotelész (i.e. 384–322) témánkat érintő gondolatait lásd ARISZTOTELÉSZ: *Politika*. Gondolat. Bp. é. n., illetve e mű elemzését RUSSELL, BERTRAND: *A nyugati filozófia története*. Göncöl. 1994. 172 – 180. p.

⁷ Szent Tamás általános (és jog)filozófiája nagyban támaszkodott Arisztotelészre, jelen vonatkozásban azonban többek között azt kell kiemelni, hogy Arisztotelész azt tekintette a törvényhozók feladatának, hogy felismerjék, hogy a különböző népeknek milyen törvényekre van természetüknél fogva szükségük, és az ennek megfelelő törvényeket hozzák meg. (Politika, 1325a, in: ARISZTOTELÉSZ: *Politika*. 2. Kiadás. Gondolat. Bp. é. n. 244. p.) Lényegében ez a gondolat jelent meg Szent Tamás filozófiájában is, lásd erről bővebben TAKÁCS PÉTER: i. m. 86. p.

⁸ *Summa Theologiae*. Marietti. Taurini – Romae, 1952.

⁹ I. könyv I. rész, 2. kérdés, illetve 19. kérdés, 6–8. szakasz.

¹⁰ I. könyv I. rész, 16. kérdés, 8. szakasz.

¹¹ „... lex humana intantum habet rationem legis, inquantum est secundum rationem rectam: et secundum hoc manifestum est quod a lege aeterna derivatur. Inquantum vero a ratione recedit, sic dicitur lex iniqua: et sic non habet rationem legis, sed magis violentiae cuiusdam ...” Lásd

jog örök forrásából ered, s emiatt nem fogadta el emberi jogként azt a hatalmi parancsot, amely ellentétbe kerül az isteni és természeti törvénnyel, így az igazsággal. E felfogás két következményére érdemes már most felhívni a figyelmet. Az egyik, hogy amennyiben az emberi jog az isteni jogból ered, és az isteni jog szükségképpen megfelel az igazságosságnak, úgy az emberi jog per definitionem nem kerülhet ellentétbe a természetjoggal. E megállapítás szintén felhozható az alábbiakban részletesebben bemutatandó, a klasszikus olasz büntetőjogi iskola képviselőjének tekinthető Francesco Carrara felfogása kapcsán is. A másik dolog, hogy e gondolat a XX. században óriási jelentőséget Gustav Radbruch-nak a róla elnevezett formulája kapcsán¹² nyert. Bár a XIX. századra a jog „világi” felfogásában a természetjogi nézetrendszer nagymértékben lehasznált, a katolikus tanítás lényegében továbbra is Szent Tamás tanain nyugszik, mind a jog eredete, mind annak érvényessége tekintetében.¹³

A jusznaturalizmus következő fontos állomása a XVII. században *Hugo Grotius* (1583–1645) „*A háború és béke jogáról*” szóló értekezése, amelyben a természetjogi felfogás valódi rendszerré válik. A mű részletes ismertetésétől – tekintettel a téma által szabott keretekre – eltekintek, csupán egy gondolatát idézem a természetjog és a tételes jog eredetére és viszonyára vonatkozóan: „A természetjog szülőanyja ugyanis maga az emberi természet, amely még akkor is társas életre ösztönözne, ha semmiben sem szenvednének hiányt; a belső tételes jog szülőanyja pedig a megegyezésből fakadó kötelezettség, amely viszont a természetjogból meríti erejét, úgyhogy a természetet úgyszólván a tételes jog ösanyjának mondhatjuk.”¹⁴ Azonban, ellentétben Szent Tamásnak Isten mindenhatóságát bizonyító tételével, Grotius a természetjogot annyira változhatatlannak tekintette, hogy még Isten sem változtathatja meg¹⁵.

1.2. Természetjog és törvényiszöveg-pozitivizmus Beccaria és Montesquieu rendszerében

A XVIII. századi itáliai felvilágosodás egyik kiemelkedő alakjáról, *Cesare Beccariáról* (1738–1794) számos összefüggésben lehet szót ejteni. Az 1764-ben megjelent fő műve¹⁶ – melynek ihletője Montesquieu volt, és mondanivalójuk

---

Summa Theologiae: II. könyv I. rész, 93. kérdés 3. szakasz 2. ellenvetés. (422. p.). Szent Tamásról lásd bővebben MOOR GYULA: Bevezetés a jogfilozófiába. Pfeifer Ferdinánd (Zeidler testvérek) Nemzeti Könyvtárájának Kiadása. Bp., 1923. 65. p.

¹² RADBRUCH, GUSTAV: Törvényes jogtalanság és törvényfeletti jog. In: Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia*. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből. Szent István Társulat. Bp., 2001. 229–238. p., a formulát lásd 234. p.

¹³ Lásd XXIII. János pápa *Pacem in terris* kezdetű enciklikáját (különösen: II.9-13, illetve III. 46-52.) in: www.katolikus.hu/roma/pacem.html

¹⁴ GROTIUS, HUGO: *A háború és béke jogáról*. Pallas Stúdió – Attraktos Kft. Bp., 1999. 13. p.

¹⁵ GROTIUS: i. m. 35. p.

¹⁶ „*Dei delitti e delle pene*”. Magyar fordításban lásd Madarász Imre (ford.): *A bűnökről és büntetésekről*. Eötvös József Könyvkiadó. Bp., 1998.

sok ponton egyezett is – meghatározó jelentőségű a büntető igazságszolgáltatás történetében, hiszen többek között olyan alapelveket fektetett le, mint a törvényesség elve, az arányosság elve, az ártatlanság védelme. A következőkben a jog eredetére és érvényességére kialakult felfogását igyekszem röviden bemutatni.

Beccaria a törvények fogalmának meghatározása kapcsán a társadalom előtti állapotot lényegében ellentétes tartalommal írta le, mint Montesquieu. Törvényeknek azokat a feltételeket tekintette, amelyekkel független és magányos emberek társadalomban egyesültek, megunván azt, hogy az örökös háborúskodás állapotában éljenek és hogy olyan szabadságot élvezzenek, amelyet feleslegessé tesz megőrzésének bizonytalansága.¹⁷ Azaz Beccaria, akárcsak a felvilágosodás gondolkodóinak többsége, a jogot a társadalmi szerződésből vezette le. Szerinte az emberek, a háborús őszállapot megszüntetésének kényszerűsége folytán feláldozták szabadságuk egy részét, hogy biztonságban éljenek. E minden ember érdekének összetartását biztosító kötelék alapjának az igazságosságot tekintette. A feláldozott szabadságrészek összessége alkotja az állami szuverenitást, s ennek letéteményese az uralkodó. A büntetési jog is ebből származik, illetve annak szükségességén alapul, hogy az uralkodó megvédje a közjó letétét az egyéni visszaélésektől. Beccaria tétele e ponton, hogy minden, ami ezen túl – azaz a társadalmi szerződés keretein túl – van, az visszaélés, és nem igazság, tény, de nem jog.¹⁸

Az önkénnyel szembeni fellépés során megkövetelte, hogy büntetést csak a törvényhozó mondhasson ki, és pedig csak törvénnyel. Mivel a társadalmi szerződés mindkét felet kötelezi, s mivel a társadalmi szerződés rendező elve a hasznosság mellett az igazságosság, így az uralkodó is alá van vetve az igazságnak, mivel ő a társadalmi szerződésből eredő szabadságrészek letéteményese. Így, ha bebizonyosodik, hogy a büntetés kegyetlensége pusztán haszontalan, már ilyenkor is ellentétes az igazsággal és a társadalmi szerződéssel.¹⁹ Ha pedig ezekkel ellentétes, akkor az előbbi tétel alapján nem tekinthető jognak.²⁰

Beccaria tehát a társadalmi szerződésben és az igazságosságban látta a joga alapját, s a törvényhozónak e keretek között kell törvényt hoznia. Másrészt a bírót szigorúan a törvényszöveghez kötötte, aki ezáltal nem értelmezheti a törvény szellemét.²¹ E ponton érdemes egy megkülönböztetésre felhívni a figyel-

¹⁷ BECCARIA: i. m. 15. p.

¹⁸ BECCARIA: i. m. II. §, 16. p.

¹⁹ BECCARIA: i. m. III. §, 17. p.

²⁰ Az egyik legjobb példája a természetjogias felfogásra a könyv halálbüntetés elleni fejezete. Mint láttuk, az ember-ember közötti jog alapja a társadalmi szerződés, illetve ami ezzel ellentétes, az nem jog. Beccaria e fejezetben bizonyítja, hogy a halálbüntetés se nem hasznos, se nem igazságos, illetve, hogy nem származhat a társadalmi szerződésből. (XXVIII. §, 43. illetve 46. p.) Annak, amikor elfogadhatónak tartja mégis a halálbüntetést, tulajdonképpen olyan helyzet az alapja, amely nem nevezhető jogrendnek. A halálbüntetés joga tehát végeredményben semmis az igazsággal szemben. (XXVIII. §, 46. p.)

²¹ BECCARIA: i. m. IV. §, 17–18. p.

met, nevezetesen a *jogpozitivizmus* és *törvényszöveg-pozitivizmus* elválasztására.²² Az előbbi, mint később látni fogjuk, a jogot tisztán hatalmi parancsként fogja fel, amely független minden más természeti, erkölcsi elemtől. Az utóbbi a törvényszöveg tiszteletét jelenti, azaz a bírónak a törvény szövegéhez kötését, viszont ebből nem következik szükségképpen az, hogy a jog csak a megalkotásának szabályosságából eredne. Így jogfelfogásában természetjogias szemléletűnek, másrészt viszont törvényszöveg-pozitivistának tekinthető mind Beccaria, mind az alább bemutatandó Montesquieu, és a XIX. századi klasszikus büntetőjogi iskola három neves képviselője, Carrara, Chauveau és Hélie.

A francia felvilágosodás egyik nagy képviselője, *Charles-Louis Montesquieu* (1689–1755) méltán híres művében²³ bár az egyes népek törvényeinek jellegét a „dolgok természetével” magyarázta,²⁴ ugyanakkor a természeti törvény általános rendszerként való értelmezését elvetette,²⁵ tekintettel arra, hogy a népek létfeltételei, az éghajlati, földterületi viszonyok, az emberek életmódja nem azonos. Elvetette ezentúl az isteni hatalom szerepét az emberi törvények vonatkozásában,²⁶ s az emberi törvényeket a társadalmi szerződésből eredeztette.

Törvénynek Montesquieu a legtágabb értelemben azokat a szükségszerű viszonyokat tekintette, amelyek a dolgok természetéből következnek²⁷. Ezen túl megkülönböztette a fizika törvényét az értelmes lények törvényeitől, mely utóbbiak egyrészt maguk is természeti törvények, másrészt alkotott törvények. Kiemelte azonban, hogy az alkotott törvények előtt már léteztek az igazságos viszonyok, illetve, hogy nem lehet azt állítani, hogy semmi sem igazságos vagy igazságtalan azon kívül, amit a tételes törvények elrendelnek.²⁸ Kiemelte továbbá, hogy az értelmes lények világa különbözik a fizikai világtól, mivel a fizikai világ mindig követi a fizikai törvényeket, az értelmes lények azonban – tévedhetőségük és szabad akaratuk folytán – nem követik mindig sem a természeti, sem a maguk alkotta törvényeket.²⁹ Összegzésképpen megállapítja, hogy „az embert mint fizikai lényt változhatatlan törvények kormányozzák, éppúgy, mint minden más testet. Mint gondolkodó lény, szüntelenül megszegi azokat a törvé-

²² Vö. POKOL BÉLA: i. m. 288., illetve 295. p, aki a decizionista jogpozitivizmus elmélete eszmei alapjának beteljesítését Montesquieu-nek tulajdonítja, illetve midőn kiemeli, hogy a montesquieu-i törvénykonceptióból következő törvényszöveg-pozitivizmus dominálása alakította a XIX. századi francia jogfelfogást illetve TAKÁCS PÉTER: i. m. 87. p., aki Montesquieu-t egyértelműen a természetjogi irányzat keretein belül helyezi el.

²³ „*De l'Esprit des lois*”, magyar fordításban lásd *A törvények szelleméről*. Osiris. Bp., 2000.

²⁴ MONTESQUIEU: i. m. 53. p.

²⁵ A természet törvényeinek ugyanis nem lehet helyi jellegük, lásd MONTESQUIEU: i. m. 697. p., vö. Grotius természetjogi jellemzésével, mely szerint a természetjog annyira változhatatlan, hogy még Isten sem változtathatja meg (i. m. 35. p.).

²⁶ MONTESQUIEU: i. m. 682. p.

²⁷ Uo. 47. p.

²⁸ Uo. 48. p.

²⁹ Uo. 49. p.

nyeket, amelyeket Isten állapított meg, és megváltoztatja azokat, amelyeket ő maga állapított meg. Magának kell irányítania magát...”³⁰

A társadalmi szerződés gondolata nála akképp jelent meg, hogy természetes állapotban, tehát a társadalom előtt érvényesült tisztán a természeti törvény, amely jellemzője a béke. Ezzel nyilvánvalóan ellentétes álláspontot képviselt, mint Hobbes, aki a harcot tekintette a természetes állapot jellemzőjének. Szintén természeti törvény azonban, hogy az emberek társadalomban éljenek.³¹ Montesquieu szerint a társadalom kezdetével szűnik meg a természetes béke, s innen kezdődik a harc állapota.³² E harc egyrészt a nemzetek között, másrészt a társadalom tagjai között jön létre, s a harc e két fajtája hozza létre a törvényeket az emberek között (nemzetközi jog, politikai, illetve polgári jogok).

Montesquieu végeredményben a törvények különböző fajtáit különböztette meg és ismerte el, így a természetjog, isteni jog, kánonjog, nemzetközi jog, általános, illetve különleges államjog, illetve az egyes társadalmak polgári jogának törvényeit.³³ E különböző „jogrendszerek” törvényei a saját rendszerükben érvényesülnek feltétlenül.³⁴ Egymással való viszonyukkal részletesen foglalkozott,³⁵ azonban a témánkat érintően azt kell kiemelni, hogy az állam alkotta pozitív jog érvényességét szerinte nem kérdőjelezheti meg egy másik joggal való ütközés.³⁶ Az előfordulhat, hogy a pozitív jog nem helyes, ez viszont annak érvényességét nem érinti.³⁷

A hatalmi ágak elválasztásának gondolatában ugyanakkor a törvénytörvényesség-pozitivizmus eszméje nyilvánul meg. A törvényhozó hatalmat (a fejedelmet vagy a hatóságot) illeti meg egyedül, hogy bizonyos időre, vagy egyszer s mindenkorra törvényeket alkosson, azokat módosítsa vagy eltörölje a fennálló törvényeket.³⁸ A bírói hatalom kapcsán pedig azt követelte meg, hogy az ítéletek annyira szilárdak legyenek, hogy sohase legyenek mások, mint pontos törvénytörvényeszegek, ellenkező esetben ugyanis önkénynek nyílna területe.³⁹ Ez azt is jelenti, hogy amennyiben a törvény túlságosan szigorú, a bíró akkor sem lehet más, mint a törvény szavait kimondó száj, s a törvényt csak a törvényhozó módosíthatja.⁴⁰

³⁰ Uo. 49. p.

³¹ Uo. 51. p.

³² Uo. 193. p.

³³ Uo. 681. p.

³⁴ Uo.

³⁵ Így pl. a természetjog parancsainak meg kell előznie a vallási parancsokat, lásd uo. 688. p.

³⁶ Így például nem szabad isteni törvénnyel szabályozni azt, amit emberi törvénnyel kell, és fordítva, lásd uo. 682. p., továbbá számos példát hoz, amikor a polgári törvény ellentétes a természetjoggal, ez azonban nem rontja le a polgári törvény érvényességét, lásd uo. 684. p.

³⁷ Uo. 685. p.

³⁸ Uo. 248. p.

³⁹ Uo. 251. p.

⁴⁰ Uo. 257. p.

Bár Montesquieu műve korábban látott napvilágot, mint Beccaria-é, az említett „ívben” mégis később került tárgyalásra. Ennek oka, hogy míg Beccaria is lényegében a társadalmi szerződésből indult ki, és szintén megkövetelte a bírónak a törvényszöveghez való kötését, azonban nem tekintette jognak azt, ami nem igazságos. Montesquieu ellenben nem engedte e törvény más szempontból való értékelését, azaz nem fogadta el azt, hogy az igazságtalan törvény nem jog.

Míg Beccaria és Montesquieu a büntetőjog alapját tekintve lényegében az ún. *utilitarizmus* talaján álltak, azaz a büntetőjog fundamentumát nagyobbrészt és végső soron a társadalmi szükségességben látták, addig egy másik rendszer az erkölcsi törvényt helyezte előtérbe. Ennek talán legismertebb képviselőjének *Immanuel Kant* (1724–1804) tekinthető, kinek felfogásával kapcsolatban csupán annyit emelnék ki, hogy a büntetőjog alapját végső soron, az erkölcsi törvény, mint kategorikus imperatívusz folyamányaként az igazságosságban látta, s ennek megfelelően a büntetés céljának a büntett által okozott reparációját tekintette. A büntetésnek tehát végső soron az igazságosságot kell szolgálnia.⁴¹

1.3. Természetjog a XIX. századi büntetőjogban

Bár a XIX. században alapvetően a jogpozitívista felfogás került előtérbe, a büntetőjog területén továbbra is maradt híve a jusznaturalizmusnak. Így a klasszikus büntetőjogi iskola olasz és francia képviselői, Carrara, Chauveau és Hélie a jog eredete kapcsán továbbra is természetjogi alapra helyezkedtek.

*Francesco Carrara*⁴² (1805–1888) „programja”⁴³ elején fejtette ki jogfelfogását. Mielőtt ezt áttekinteném, röviden utalni szeretnék arra, hogy Carrara, akárcsak a klasszikus büntetőjogi iskola legjelesebb képviselői, a büntettet jogi lénynek tekintette. Ez azt jelenti, hogy a büntett lényege amellet, hogy megtalálható benne az értelmes és szabad akarat, illetve a jogot sértő vagy veszélyeztető külső tett, végső soron valamely jog megsértésében áll. Ebből következően a büntetőjog alapja a jogi védelem, mind a megtorlás, mind a tiltás tekintetében.

Jogfelfogása nagyban épül Kant filozófiájára, midőn abból indul ki, hogy az embert isten a saját képére teremtette, és szabad akaratral ruházta fel. Így az ember a fizikai törvények mellett az erkölcsi törvénynek mint természeti törvénynek is alá van vetve. Az erkölcsi törvény és a szabad akarat eredményeként az emberi szabadságot az embernek azon jogában látta, hogy „cselekvő képességét mások jogainak sérelme nélkül gyakorolhatja”.⁴⁴ Mivel az erkölcsi tör-

⁴¹ KANT, IMMANUEL: *A gyakorlati ész kritikája*. Gondolat. Bp., 1991. 148. p.

⁴² A XIX. századi klasszikus büntetőjogi iskola jeles képviselője, pisai egyetem tanáraként büntetőjogot oktatott, emellett az olasz képviselőház tagja, illetve szenátor volt.

⁴³ Carrara fő művének a „*Programma al corco di diritto criminale*” (I-IX. Lucca, 1877–1881) tekinthető amely kilenc kötetben mutatta be nemcsak az akkori olasz büntetőjogot, hanem a korábbi és kortárs olasz és külföldi szerzők eredményeit is. A mű első két kötete 1878-ban jelent meg magyar nyelven, Beksics Gusztáv fordításában (*A büntető jogtudomány programja*. MTA. Bp., 1878).

⁴⁴ CARRARA: i. m. 18. p.

vénynek szerinte az erkölcsi érzésen kívül nincs kényszerítő ereje, ezért van szükség a polgári társadalomra, amely egyedül képes a jogrend fenntartására és az erkölcsi törvény érvényesítésére.⁴⁵ A társadalomban ezt egy hatóság végzi, amely bizonyos cselekményeket tilthat, illetve megtorolhat. A büntető hatóság feladata tehát az egyéni szabadság védelme. E ponton lép be a jog szerepe, amellyel az embert a teremtés pillanatában Isten ruházta fel, s az isteni eredet miatt örök, állandó, így független a törvényhozók szeszélyétől és hasznossági szempontjaitól. A büntetés joga kapcsán kifejtette, hogy a védelmi funkció csupán származékos, mivel a büntetés alapja elvontan nézve az igazság (mivel az isteni szférából származik), s csupán az ember ténye gyanánt az emberiség védelme. Azonban e védelmi funkciónak szükségképpen igazságosnak kell lennie, mivel e funkció az isteni szférából származik. Carrara szerint a büntető hatóság emiatt nem tulajdoníthatja emberi akaratszármazását, hanem csakis Isten rendeletének, melyet az ember előtt a természet törvénye nyilatkoztatott ki⁴⁶. Az emberi büntetőjog alapja tehát egyedül a természet törvénye, s ebből hármlik a büntetés joga a társadalomra.⁴⁷ Ugyanakkor hangsúlyozza az írott törvény szükségességét is az önkénnyel szemben, illetve, hogy a büntetőjog alapja az erkölcsi törvény, azonban ennek megszegése még nem képezhet büntetést, mivel bűncselekménynek szerint a polgárok biztonsága védelmére kihirdetett állami törvénynek, az ember pozitív vagy negatív, erkölcsileg beszámítható külső tetteiből származó megszegése minősül⁴⁸.

Végeredményben Carrara jogfelfogásában a büntetőjog független az emberi törvénytől, s azt csak föltétlen indokú szabályok vezethetik. Ebből következően vélte úgy, hogy a büntetőjog az alapvető elvei tekintetében föltétlen, és csupán a büntető törvények lehetnek viszonylagosak.⁴⁹ Végül, a büntetőjog-tudomány feladata kapcsán kifejtette, hogy annak elméleti része az örök és tökéletes törvényt fejtegeti, amelyhez minden jogtudós véleményének alkalmazkodnia, illetve minden törvényhozónak engedelmeskedni kell.⁵⁰

⁴⁵ Uo. 15. p.

⁴⁶ Ezzel kapcsolatban megemlítenéd, hogy Carrara Montesquieu-t egyenesen ateistának nevezte, azzal az indokkal, hogy a francia gondolkodó a jog egyetlen forrását az állam törvényében látta, emellett Carrara azzal érvelt, hogy aki megtagadja a jortól, „hogy az az emberi törvényt megelőző föltétlen léttel bír, megtagadja a jogi rendtől azon istenséget, mely azt teremtette” (i. m. 29. p.)

⁴⁷ Uo. 292. §, 194–195. p.

⁴⁸ Uo. 21. §, 40. p.

⁴⁹ Ezt a megkülönböztetést, és hasonló felfogást találhatunk a szintén olasz büntetőjogász, Rossi elméletében is, lásd CHAUVEAU, ADOLPHE – HÉLIE, FAUSTIN: *Théorie du Code pénal. Tome I.* Paris, 1887. 12. p., illetve Löw Tóbiás (szerk.): *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: V. t.cz.) és teljes anyaggyűjteménye.* Pesti Könyvnyomda. Bp., 1880. 28. p.

⁵⁰ CARRARA: i. m. 27. p.

A XIX. századi francia jogirodalom köréből *Chauveau Adolphe*⁵¹ (1802–1868) és *Faustin Hélie*⁵² (1799–1884) neve emelhető ki, akik a francia büntetőjogot több kötetben bemutató fő művük⁵³ elején feladatukká tették a büntetőjog alapjának tisztázását.⁵⁴

Chauveau és Hélie a (büntető)jog eredetére kialakult különböző álláspontok áttekintése során élesen kritizálták azokat a nézeteket, amelyek a büntetőjog alapjává kizárólag az erkölcsi törvényt (lásd Kant, illetve Carrara), illetve kizárólag a társadalmi hasznosságot (Beccaria, Montesquieu) tették, tulajdonképpen egy köztes álláspontra helyezkedtek. Végeredményben arra jutottak, hogy a büntetőjog alapja a dolgok szükségességén alapul.⁵⁵ Szerintük az ember a társadalomban és a társadalomért él, azonban a társadalom csak a rend fenntartásához szükséges törvény betartása által létezhet. A társadalom létfenntartásának törvénye igazol minden intézkedést, amely szükséges feltétele a társadalom fennállásának. A büntetőjog szerintük azért létezik, mert ez az egyik ilyen feltétel, amennyiben ez a jog szankciója. Ezen kívül nincs is szüksége más jogcímré, legitimitását a társadalom törvénye igazolja.⁵⁶ Azaz a büntetőjognak nem az a feladata, hogy szankcióval ruházza fel az isteni törvényt,⁵⁷ továbbá csak a külső renddel és a társadalmi érdekekkel foglalkozhat, s feladata csak a rend fenntartása és az érdekek védelme lehet. Azonban rendszerükben az erkölcsi törvény is elengedhetetlen szerephez jut. Kétségtelennek ismerik el ugyanis, hogy az erkölcsi törvény az egyik szükséges eleme a büntetőjognak. Ez a bűncselekmény nyé nyilvánítás és a büntetés feltétele, korlátja. Továbbá, a társadalmi törvénynek is összhangban kell lennie az erkölcsi törvénnyel,⁵⁸ mivel a büntetés nem lehet hasznos, ha nem igazságos.

A mű további fejezeteiben, így például a részességről szólóban, a törvény szövegét sok esetben igazságossági szempontok alapján teszik kritika tárgyává.

---

⁵¹ Jogi tanulmányait követően előbb ügyvédként dolgozott, majd a toulouse-i jogi kar tanára (1838), majd dékánja lett.

⁵² Számos elismerő tisztsége közül a Semmitőszék büntetőjogi kollégiumvezetői, illetve a Francia Tudományos Akadémiai tagsága emelendő ki.

⁵³ A „*Théorie du Code pénal*” a XIX. századi francia büntetőjogi irodalom egyik legjelentősebb alkotása, amely 1834 és 1842 között nyolc kötetben jelent meg, s rendkívüli részletességgel dolgozza fel az 1810-es Code pénal elméleti hátterét és gyakorlati alkalmazását.

⁵⁴ CHAUVÉAU – HÉLIE: i. m. 2. p.

⁵⁵ A büntetőjog eredetére, alapjára kialakult tipológián belül (abszolút elméletek, melyek szerint a büntetés jogalapja az erkölcsi törvény megszegése, s ezért a büntetés célja a megtorlás, relatív elméletek, melyek szerint a büntetés jogalapja önmagában a hasznosság vagy szükségesség, s ezért a büntetés célja a megelőzés, végül a közvetítő elméletek, amely az igazságosság és a hasznosság elveit vegyíti) a két francia szerző az ún. közvetítő irányzatnak volt híve. Ez a XIX. sz. közepén elterjedt álláspont volt, s hazai viszonylatban a Csemegi-kódex is erre az elvi alapra épült, lásd Lőw Tóbiás (szerk.): i. m. 27. p.

⁵⁶ CHAUVÉAU – HÉLIE: i. m. 15. p.

⁵⁷ Uo. 16. p.

⁵⁸ Uo. 13. p.

Legszemléletesebb példa erre a törvény szigorú parifikációjával⁵⁹ szembeni fellépésük.⁶⁰

Emellett, akárcsak Montesquieu, szigorú törvényszöveg-positivizmust követeltek meg. A jogszabály értelmezésének kérdése kapcsán elsőként a törvényesség elvéből indultak ki, azaz senkit nem lehet elítélni, semmilyen büntetést nem lehet alkalmazni, amely nem a törvény pontos szövegén alapul. Ennek szerintük az az előfeltétele, hogy a törvény világos és egyértelmű legyen.⁶¹ Ennek megfelelően elvetettek minden olyan értelmezést, amely analógián, következtetéseken alapul. Kiemelték továbbá, hogy egyrészt a törvény kötelező erejének bizonytalansága esetén, másrészt a törvény szövegének kétértelműsége esetén is e körülményt az elkövető javára kell értékelni. Csak a törvényhozó határozhatja meg, hogy mely cselekmények jogellenesek és veszélyesek, s ezeket tiltja és bünteti. Végül minden olyan értelmezést elvetésre ítélték, amely nem egyértelmű mindenki szemében, mivel szerintük nem a bírónak kell értelmezni, hanem a jogalkotónak kell a bíró cselekményét a törvény szövegén keresztül szabályozni.⁶²

1.4. Összegzés és átvezetés

Mint láttuk, Aquinói Szent Tamás a jogot istentől eredeztette, illetve az emberi törvényt, amennyiben ezzel ellentétes, nem tekintette jognak. E szélsőséges nézetet követően azonban egyre inkább az a szemlélet figyelhető meg, hogy a jog a természeti törvényből következik, és ez határozza meg azokat a kereteket, amelyek között a jogalkotó törvényt hozhat. Montesquieu felismerte, hogy általános természeti törvény nem feltétlenül létezik, továbbá az abszolutizmus önkénye elleni harc szükségessé tette annak megkövetelését, hogy a jogalkotó által hozott törvénytől ne lehessen eltérni más szempontra hivatkozva. Bár a XIX. században is találni olyan nézetet, amely a jogot természetjogi alapra helyezi, azonban a törvényszöveg-positivizmus lényegében megkérdőjelezhetlenné vált. S innen már csak egy lépcsőre volt szükség a jog természeti alapjától való megszabadításához, illetve annak kizárólag hatalmi parancsként való értelmezéséhez. Ennek talán legnevesebb képviselője Hans Kelsen volt. Mielőtt Kelsen jogelméletét bemutatnám, röviden ismertetem a jogpozitivizmus lényegét.

⁵⁹ A parifikáció elve jelen esetben a bűncselekmény elkövetőinek ugyanazon büntetési tétel alá vonását jelenti. Ez érvényesült az 1810-e Code pénal 59. cikkében, és a jelen hatályos francia büntető törvénykönyv 121-6. cikkében is. (Lásd *Code pénal*. Dalloz. Paris, 2003. 2251., illetve 88. p.) Az ezzel szembeni elv a differenciált büntetés elve, amely csupán a részt vonja a tettesi bűncselekmény büntetési tétele alá, a bűnsegédként nézve azonban ennél enyhébb büntetést rendel. Ilyen megoldást alkalmaz a német StGB 26–27. §-a. (Lásd *Strafgesetzbuch*. 38. Auflage. Deutscher Taschenbuch Verlag. München, 2002. 20. p.)

⁶⁰ Lásd például CHAUVÉAU – HÉLIE: 425–426., 432. p.

⁶¹ Uo. 41. p.

⁶² Uo. 44. p.

1.5. A jogpozitivistá felfogás alapjai, a skála végpontja: Kelsen

Mint említettem, a XIX. század közepére egyre inkább a jogpozitivistá szemlélet felé történő elmozdulás figyelhető meg. E nézetrendszer, szemben a természetjogi felfogással, amely a jogot természeti törvényből, illetve Istentől eredezteti, illetve a jogérvényesség tekintetében a pozitív jog fölé helyezi, a jogot az emberi hatalomtól, az államtól származtatja, s azt hatalmi parancsként (a jog alkotására jogosult szerv hatalmi parancsaként) fogja fel. A jog érvényessége tekintetében pedig azt vallja, hogy a pozitív jog fölött nem áll semmi, ezért azt nem lehet megkérdőjelezni,⁶³ akkor sem, ha nem ésszerű vagy nem erkölcsös. Természetesen e felfogás sem filozófiai alap nélküli, gyökerei megtalálhatók egyes ókori görög szofisták nézetében,⁶⁴ illetve lényegében az empirizmusra építkezik, mivel a jog alapja itt a változó társadalmi folyamatok felismerése, és az ennek megfelelő emberi törvény.

A jogpozitivistá felfogás *Hans Kelsennél* (1881–1973) teljesedett ki, midőn a jogot igyekezett megtisztítani minden politikai ideológiától és természettudományos elemtől. Jogelmélete, a „Tiszta Jogtan” a tulajdonképpen vett jogi pozitívizmus elmélete.⁶⁵ Ebben teljesen elválasztotta a jogot a természettől, a jogot normaként fogta fel, s a jogtudomány feladatává csak a norma megismerését tette. A jogtudományt mint szellemtudományt tekintette, s ezzel pedig élesen elválasztotta a jogot a természettől, más szellemi jelenségektől, illetve más normáktól, s ennek megfelelően az erkölctől, illetve az igazságosságtól is. A jog és erkölcs, illetve jog és igazságosság kérdésében az empirikus talajából kiindulva arra építkezett, hogy mivel az igazságosság irracionális ideál, azaz az emberi megismerés számára nem hozzáférhető, ezért az igazságosság tartalmát a Tiszta Jogtan nem határozhatja meg, azaz lehetetlen arra válaszolni, hogy mi az igazságosság. A Tiszta Jogtan ezért nem is foglalkozhat ezzel, hanem csupán arra törekszik, hogy a jogot úgy ábrázolja, ahogy van, anélkül, hogy értékítéletet mondana felette.⁶⁶ Kelsen tehát teljesen elválasztotta a jogi norma fogalmát az erkölcsi normáétól, ezáltal azt állította, hogy a jogi norma érvényessége nem lehet kétséges amiatt, hogy egy feltételezett materiális értéknek (pl. az erkölcsnek) nem felel meg. A jog érvényessége kérdésében tehát azt fogadta el, hogy a jogi norma nem tartalmánál fogva érvényes, hanem „mindig csak azért [...]”, mert teljességgel meghatározott módon jött létre, teljességgel meghatározott

⁶³ Takács Péter interpretációjában a pozitívizmus fő tétele „az, hogy a törvényhozó által alkotott joggal szemben a formális érvényesség követelményén túl – a jogászai gondolkodás számára is mértékadó módon – nem lehet további helyességi kritériumokat megfogalmazni. E jog tehát nem lehet további jogi értékelés tárgya: helyességének mércéje önmagában van.” In: uő: i. m. 99. p.

⁶⁴ MOOR GYULA: i. m. 1992. 12. p.

⁶⁵ KELSEN, HANS: *Tiszta Jogtan*. Rejtjel. Bp., 2001. 1., illetve 21. p.

⁶⁶ Uo. 8–9. p.

szabály szerint, és sajátos módszerrel alkottatott. A jog csak mint pozitív jog érvényes, azaz mint tételezett jog.”⁶⁷

1.6. Visszatérés a természetjoghoz

A jogpozitivisták felfogás kibontakozása Kelsennél érte el a csúcspontját. Azonban a mű keletkezését (1934) követő történelmi események (az ún. III. Birodalom törvényei) hatására a jog szigorúan pozitivisták felfogása gyakorlatilag tarthatatlanná vált. Ezért, legalábbis a II. világháború utáni felelősségre vonhatóság esetére szükségessé vált a természetjoghoz, legalábbis az igazságosság követelményéhez való viszonylagos visszafordulás. Ezt alapozta meg *Gustav Radbruch*, s a róla elnevezett formula lényege, hogy amennyiben a jogbiztonság és az igazságosság között konfliktus támad, a pozitív jog akkor is elsőbbséget élvez, ha tartalmilag igazságtalan és célszerűtlen, kivéve azt az egyedüli esetet, amikor a tételes törvénynek az igazságossággal való ellentéte elviselhetetlen mértékűvé válik.⁶⁸ A törvényes jogtalanság e kategóriáját nevezik ún. „negatív természetjognak”,⁶⁹ mivel nem azt határozza meg, hogy mi a helyes jog, hanem azt, hogy mi az abszolút jogtalan.⁷⁰

Napjainkban a jogpozitivismus és a természetjog által megkövetelt igazságosság összeegyeztetésére *Szabó András* is kísérletet tesz. A büntetőjog tisztán dogmatikus felfogását kritizálva az igazságosság szerepére hívja fel a figyelmet, mivel amennyiben csupán a törvény a jog, akkor a törvény mindent megtehet, így az igazságtalanságot is szentesítheti.⁷¹ Azaz, akárcsak Radbruch, az igazságosság kategóriáját igyekszik a pozitív jogba bevinni, azonban élesen elhatárolja magát a radbruchi formától. A felvetett problémát ugyanis szerinte csak az oldhatja meg, ha a büntető törvénytől elvárható jogosság és igazságosság *normatív* erővel kényszeríthető ki.⁷² Erre pedig álláspontja szerint az alkotmányosság és az alkotmánybíróság hivatott. Szabó érvrendszere értelmében a büntetőjog legitimálását csak maga a jogrendszer teremtheti meg, még hozzá az alkotmányosodással. Az alkotmány ugyanis meghatározza a jogrendszer minden ágát

⁶⁷ Uo. 36. p.

⁶⁸ RADBRUCH, GUSTAV: Törvényes jogtalanság és törvényfeletti jog. In: Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*. Szent István Társulat. Bp., 2001. 234. p.

⁶⁹ WIENER A. IMRE: Büntetőpolitika – büntetőjog. In: *Büntetendőség büntethetőség*. Büntetőjogi tanulmányok. MTA ÁJI – KJK-KERSZÖV. Bp., 2000. 20. p.

⁷⁰ Radbruch jogfelfogásáról lásd még TAKÁCS PÉTER: i. m. 91. p.

⁷¹ SZABÓ ANDRÁS: Alkotmány és büntetőjog. In: *Van és legyen a jogban. Tanulmányok Peschka Vilmos 70. születésnapjára*. MTA JTI – KJK. Bp., 1999. 312. p.

⁷² A radbruchi formulával szemben azt a problémát veti fel, hogy szerinte sehol sem fordulhat elő, hogy a bíró a pozitív jogszabályt ne alkalmazza, mivel csak a törvénynek van normatív kötéserője, az elméleti tantételeknek viszont nincs. Ezzel szemben azonban az hozható fel, hogy a nürnbergi perekben éppen az igazságtalan pozitív jogszabály alkalmazásától tekintettek el, s ezzel vált lehetővé a háborús bűnösök felelősségre vonása.

(így a büntetőjogot is), illetve az Alkotmánybíróság határozatával megsemmisítheti az alkotmányellenes törvényt, illetve az alkotmányos jogokat tartalmilag sértő – egyébként legális – bírósági döntéseket. Azaz, amennyiben a jogbiztonság konfliktusba kerül az igazságossággal, e konfliktus feloldása a mindenkire kötelező bírói ítélettel lehetséges.

Összegezve az elmondottakat, Szabó András szerint az alkotmány határozza meg a jogalkotó hatalmat, így korrekt törvényi formában sem lehet szentesíteni jogtalanságot, olyan jogtalanságot, amely alkotmányellenes, és ezért igazságtalan.⁷³ Ezzel lényegében azt állítja, hogy az alkotmányosság közvetíti az igazságosságot a jogba. E ponton azonban azt kell kiemelni, hogy egyrészt az alkotmány, illetve az Alkotmánybíróság elsősorban nem az igazságosság mentén orientálódik. Másrészt, amíg az Alkotmánybíróság nem szünteti meg az alkotmányellenes törvényt, addig az érvényes törvénynek tekintendő, tekintet nélkül az igazságosságnak való megfelelésre. Harmadrészt, az Alkotmánybíróság törvényt megsemmisítési joga, illetve maga az eljárás is tulajdonképpen pozitív jogi szabályon alapul. Tehát, mint ahogy azt Kelsen megállapította, a két eltérő fokú norma (alkotmány, illetve alkotmányellenes törvény) között lehetséges összeütközést nem az igazságosság, hanem maga a jog szünteti meg.⁷⁴

1.7. Következtetések

Összegezve a természetjogi és jogpozitivisták nézetrendszerét, azt lehet megállapítani, hogy az előbbi tulajdonképpen alapvetően értékszempontokat kívánt megállapítani és érvényesíteni, míg az utóbbi, legalábbis szélsőséges értelmezésében, a jogot függetleníteni igyekezett az értékszempontoktól. Azonban, mint láttuk, ez utóbbi törekvés a XX. század közepén nem volt többé tartható. Ezért a pozitív jogi szabályok közé be kellett, és be kell építeni bizonyos garanciákat, értékszempontokat. Ennek megfelelően, amennyiben a pozitív jog szabályozás alá von (akár tiltás, akár engedélyezés formájában) egy olyan jelenséget, amely nem felel meg ezen érték-követelményeknek, ez szélsőséges esetben eljuthat addig a pontig, hogy a pozitív jogot nem lehet jognak tekinteni.⁷⁵

A jog érvényességéhez szükséges érték kategóriák közül a legfontosabb az igazságosság és az erkölcs lehet. Ezek közül az erkölccsel kapcsolatban *H. L. A. Hart*al egyet lehet érteni abban, hogy a társadalmi erkölcsöt nem lehet kikényszeríteni, azaz nem lehet mindent büntetni, ami erkölcstelen.⁷⁶ Ami viszont még

⁷³ SZABÓ ANDRÁS: i. m. 317. p.

⁷⁴ KELSEN: i. m. 49. p.

⁷⁵ Lásd erről bővebben GUSTAV RADBRUCH gondolatait.

⁷⁶ Hart (1907–1992) ezzel szemben felhozta, hogy az angol bírák a „szövetkezés a közérkölcsmegrontására” elnevezésű bűncselekmény újjáélesztésével feladatukká tették az erkölcsök őre szerepének magukra vállalását. Szerinte ezzel a bírák a jogszerűség elvét áldozták fel (a bűncselekmények szabatos megfogalmazását és a büntetendő cselekmények előrelátásának szükségességét), mert bármely szövetkezés az erkölcs ellen büntetendő lehet, ha az esküdtszék erkölcstelennek tekinti. Hart élesen bírálta Lord Devlint, aki szerint a társadalom fennmaradása megkívánja

ennél is fontosabb, hogy az erkölcsi törvény nem bírhat olyan erővel, amely önmagában – tehát az igazságosság követelménye nélkül – megkérdőjelezhetné a jog vagy törvény érvényességét. Ezért a vizsgálatot a továbbiakban a büntetőjog és az igazságosság kapcsolatára szűkítem.

Még mielőtt ezt megtenném, összegzőképpen arra hívom fel a figyelmet, hogy garanciális szempontból⁷⁷ a büntetőjog alapjának mindenképpen az állam által alkotott pozitív jogot kell tekinteni, azonban fontos szerepe van az igazságosság követelményének.

Az igazságossággal kapcsolatban a legfőbb probléma az, hogy jogi kategóriaként mind elméleti síkon, mind a gyakorlatban rendkívül nehezen értelmezhető.⁷⁸ Véleményem szerint célszerű különbséget tenni szubjektív és objektív igazságosság (illetve igazságtalanság) között. Az előbbit egyéni vélemény szerinti, saját szempontokon alapuló, az utóbbit egyetemes értékítéletként lehet meghatározni.⁷⁹

Ezek után az igazságosság és a jogbiztonság konfliktusa kapcsán tulajdonképpen három esetet kell vizsgálat alá vonni.

a) Amennyiben létezik pozitív jogi jogszabály, azonban ez ellentétes az igazságossággal, itt a szubjektív és objektív igazságosságnak megfelelően további két esetet kell megkülönböztetni. Amennyiben ugyanis a pozitív jog csupán szubjektíve igazságtalan, ez még nem szolgálhat alapul a jogállamiság megkérdőjelezésére. Azonban, amennyiben az igazságtalanság objektív jelleget ölt, ez és csak ez esetben kérdőjelezhető meg a pozitív jog érvényessége. Ezt fogalmazta meg az előzőekben már bemutatott radbruch-i formula.

b) Ami viszont a témánk szempontjából érdekesebb, az annak az esete, amikor az (objektív) igazságosság megkövetelné valamely jelenség szabályozását (szankcionálását), azonban erre nincs (megfelelő) pozitív jogi lehetőség, azaz nincs olyan törvényi rendelkezés, ami ezt lehetővé tenné. Erre a közvetett tettség esete szolgálhat például, ahol a természetes jogszemlélet megköveteli, hogy az is büntetőjogi felelősséggel tartozzon, aki a bűncselekmény elkövetésére más személyt, mint eszközt használ fel. E személy büntetőjogi felelősségének megalapozására azonban a hatályos magyar büntetőjogban nincs kielégítő rendelkezés. Ebből következően, midőn a közvetett tettest tettesként vonják a bíróságok felelősségre, tulajdonképpen az igazságosságból eredő igényt alkal-

---

erkölcsének, mint olyannak kikényszerítését. Lásd erről bővebben HART, H. L. A.: *Jog, szabadság, erkölcs*. Osiris. Bp., 1999. 20–23. p.

⁷⁷ Csak az írott pozitív törvény által válhat mindenki számára megismerhetővé – s a büntetőjogban főként – a kötelezettségek köre, illetve ez biztosítja a nullum crimen/nulla poena sine lege elvből, mint „anyaelvből” levezethető követelményeket és tilalmakat. (Ezen elvet azért lehet „anyaelvnek” tekinteni, mert ebből lényegében négy alapvető követelmény és tilalom vezethető le. Lásd erről bővebben NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona. Bp., 2001. 57 – 62. p.)

⁷⁸ Lásd az előzőekben KELSEN aggályait.

⁷⁹ Így például objektíve igazságtalan lehet az, amely az emberi méltóságot sérti.

mazzák, egy, az esetre nem alkalmazható pozitív jogi szabály felhasználásával, mivel – a jelen hatályos büntetőjogi rendelkezések szerint – a közvetett tettség nem vonható aggály nélkül a tettség fogalma alá.

Összegezve tehát, formailag az értelmezés nem töltheti ki a joghézagot,⁸⁰ tartalmilag pedig az igazságosság igénye nem pótolhatja a *nullum crimen sine lege scripta* elvét.

c) Véleményem szerint az igazságosság szerepe végül abban az esetben nyilvánulhat meg, amikor egy esetre létezik pozitív jogi szabály, ez azonban nem egyértelmű, illetve ha egy eset megítélésére egyidejűleg több jogszabályi rendelkezés is vonatkozik. Ez tehát az az eset, ahol a jelen viszonyok között is gyakorlati jelentősége lehet a szigorú pozitívizmus áttörésének az igazságosság által. Az az eset ugyanis, amikor két egyidejűleg érvényes norma vonatkozik egy esetre, a kelsen-i pozitívizmus zsákutcája. Ugyanis, mivel aszerint csak a pozitív jogból lehet és kell kiindulni, nem lehet olyan kritériumot felállítani, amely megoldaná ezen értelmezési (választási) problémát. Ennek megoldására vezettem be a következőkben az in dubio mitius elvét, amely lényegében az igazságosság talajára támaszkodva igyekszik biztosítani a megfelelő értelmezést és választást.

2. Az in dubio mitius elve

2.1. A kétségesség és bizonyosság megítélésének előzményei

Az egyes jogintézmények történeti előzményeinek tárgyalásakor a kutató előszeretettel nyúlik vissza a „római jogi alapokra”. A következőkben ezt a „lépcsőfokot”, arra való tekintettel, hogy egységes és koherens római büntetőjogi rendszerről tulajdonképpen nem beszélhetünk, elhagyom, s a hangsúlyt a XVIII–XIX. századra helyezem. Az esetlegesen felmerülő hiányérzet tompítása érdekében jegyzek meg annyit, hogy több *római* jogi töredék szól arról, hogy homályosság esetén a legkevesebb hátránnyal járó az irányadó,⁸¹ illetve hogy kétség esetén a méltányosabb értelmezés követése nem kevésbé igazságosabb, mint biztonságosabb is.⁸²

Beccaria a kétségelenség problémájára egyrészt a törvények értelmezése kapcsán utalt, midőn az önkény elleni egyik eszköznek azt tekintette, hogy törvényt csak a törvényhozó hozhat, a bíró azt csupán alkalmazza, s még a törvény

⁸⁰ Kelsen: i. m. 56. p.

⁸¹ Ulp. Dig. 50.17.9., in: Hamza Gábor – Kállay István: *De diversis regulis iuris antiqui*. A Digesta 50. 17. regulái (latinul és magyarul). Tankönyvkiadó. Bp. 1987. 6. p.

⁸² Marcellus. Dig. 50. 17. 192. 1, in: Hamza – Kállay: i. m. 36. p., illetve lényegében hasonló értelemben: Hermogenianus Dig. 48. 19. 42., in: Diószdi György: *A római jog világa*. Gondolat. Bp., 1973. 203. p.

értelmezésének joga sem illeti meg.⁸³ A törvény homályossága kapcsán csupán annyit emelt ki, hogy amennyiben a törvény értelmezése hiba, akkor ugyanúgy hiba annak homályossága is, mivel ez szükségszerűen értelmezést von maga után.⁸⁴ Később a bizonyosság kérdését eljárásjogi szempontból érintette, amennyiben a bizonyítékok kapcsán azt követelte meg, hogy a bűnösnek nyilvánításhoz bizonyosság kell.⁸⁵

Carrara, aki mint láttuk, hatalmas jelentőséget tulajdonított az igazságosság követelményének, az előkészület és a kísérlet elhatárolásakor arra jutott, hogy amennyiben az elkövető cselekménye olyan jellegű, hogy éppúgy vezethet büntetetre, mint ártatlan cselekményre, nem tekinthető másnak, csak előkészületnek.⁸⁶ A kétségtelen körülménynek az elkövető javára írását a kísérlet szándékossága kapcsán is említette, amelyhez kifejezetten egyenes szándékot követelt meg, s kiemelte, hogy ha a tettes a tekintetben bizonytalanul sújtott, hogy halált vagy testi sértés okoz, csak az okozott eredmény miatt felelős, mivel ké-

⁸³ BECCARIA: i. m. IV. §, 17–18. p.

⁸⁴ Uo. V. §, 19. p.

⁸⁵ Uo. XIV. §, 28. p.

⁸⁶ CARRARA: i. m. 244. p. (358. §) Carrara ezen megkülönböztetésének megértése bűncselekménytanának bizonyos alapvető jellemzőinek ismeretét tételezi fel. Carrara a büntettet, mint már említettem, olyan jogi lénynek tekintette, amely erkölcsi és fizikai elemből, illetve egy jog megsértéséből áll. Bűncselekménytanát úgy építette fel, hogy külön vizsgálta a büntett erkölcsi és a fizikai erejét, illetve ezek fokozatait. A büntett fizikai ereje szerinti fokozata kapcsán tárgyalta egyrészt a nem teljes (bevégtetlen) büntettet és a részességet. A nem teljes büntetten belül két kategóriát különböztetett meg, a kísérletet és a nem sikerült büntettet. (A kísérlet és a nem sikerült büntett közti különbségtétel általánosan elfogadott volt a XIX. századi büntetőjogban, lásd CHAUVEAU – HÉLIE: i. m. 387–388., illetve 395. p.). A két kategória közt a különbség, hogy kísérlet akkor jön létre, ha a tettes a bűnös eredmény elérésére szükséges cselekményeket nem mind hajtja végre (azaz, mai terminológiával élve, ez lényegében a nem teljes kísérlet esete), nem sikerült büntett pedig akkor, amikor a végrehajtás megkezdése ellenére, valamely véletlen eset következtében nem jön létre a tettes által akart eredmény (azaz, ezt tekintjük ma teljes kísérletnek). Az előkészület és a kísérlet elhatárolása az alapján történik, hogy a kísérlet a végrehajtás megkezdését jelenti, azonban nem csupán a szándék végrehajtását, hanem, mivel a büntett jogi lény, az szükséges, hogy a tett és a megtámadott jog között kétségtelenül megkezdődjön az ellentét viszonya. A lényeg itt a kétségtelen jelzőn van, mivel csak az a cselekmény tekinthető kísérletnek, amely kétségtelenül büntetetre irányult. (Például a feszítővas megszerzése még nem utal arra, hogy a cselekmény kétségtelenül bűncselekményre irányult, azonban amikor a tolvaj a feszítővasat az ajtóba illeszti, hogy azt feltörje, ez már a végrehajtás körébe tartozik, mivel a cselekmény bizonyosságot nyer) Ezt illusztráló idézem az ageni törvényszék 1849. december 8-i ítéletét, melynek lényege, hogy Laurent megtöltötte puskáját, hogy megölje fiát. Ez azonban elővigyázatosságból kivette belőle a töltést, s a fegyvert helyére tette. Laurent este fogta a puskáját, s meghúzta a ravaszt, hogy fiára lőjön, a puska azonban üres volt. Carrara szerint azért lehet az alkalmatlan eszköz ellenére e cselekményt büntetendő kísérletnek és nem előkészületnek nevezni, mivel az utóbbi (alkalmatlan) tett bizonyossá tette az előbbi büntetetre irányultságát. A puska megtöltése önmagában nézve csupán előkészület lenne, mivel ilyenkor még nem lehet azt mondani, hogy a cselekmény bizonyosan büntetetre irányult. A későbbi alkalmatlan cselekmény azonban – amely Carrara szerint nem lehetne büntetendő – bizonyossá teszi e megelőző cselekmény büntetetre irányultságát, s ezért válik a puska megtöltése kísérletté. Az ilyen esetek igazságos megítélésre alkalmazta a közeli és a távoli kísérlet kategóriáját.

tely esetén mindig a kevésbé rossz szándékot kell feltételezni. Carrara a kétség-telenség követelményét művének az anyagi büntetőjogról szóló részben említette, viszont – s főleg az utóbbi említett esetben – lényegében eljárásjogi értelemben használta. Azonban, mikor az előkészület fogalmát elvi jelleggel határozta meg, és a kétséges cselekményt elvi jelleggel a büntetlen előkészület kategóriájába helyezte, ezzel túlmutatott a pusztán eljárási értelemben vett kétség-telenség követelményén.

Franciaországban az önkény elleni fellépés egyik legfontosabb eszköze a törvények uralma és a bíró szigorúan törvénytöréshez kötése volt. Ebből következően, *Montesquieu* a törvény pontos szövege szerinti ítélezés követelménye kapcsán kifejtette, hogy egyetlen állampolgár hátrányára sem lehet a törvényt értelmezni ha javairól, becsületéről vagy életéről van szó.⁸⁷ A két XIX. századi francia jogtudós, *Chauveau* és *Hélie* az értelmezés tárgyalása kapcsán kiemelte, hogy a törvény kötelező erejének bizonytalansága esetén, illetve amennyiben a törvény szövege kétértelmű, az elkövetőre kedvezőbb helyzetet, illetve értelmezést kell elfogadni.⁸⁸

A XIX. század végi–XX. század eleji-közepi magyar büntetőjogászok közül *Edvi Illés Károly* a részesség tárgyalása kapcsán említette az in dubio mitius elvét, miszerint a törvény értelmében a bíró ítéli meg az eset körülményei szerint, hogy a felbujtó ráhatása a tettesre determináló okul szolgált-e, s kétség esetén az in dubio mitius elv alkalmazandó.⁸⁹

Heller Erik az értelmezés eredményeinek tárgyalása során kifejezetten említette az in dubio mitius elvét, s ennek akkor tulajdonított szerepet, ha a jogforrásnak többféle értelmet lehet tulajdonítani. Az elvet azonban lényegében a jogalkalmazás szférájában helyezte el, s a nullum crimen/nulla poena sine lege elvvel azonosította.⁹⁰

A mai magyar büntetőjogi szakirodalom (lényegében az utóbbi 30–40 év) azonban nem említi anyagi jogi szinten a bizonytalanság kérdését, az lényegében teljesen az eljárási jog területére került át. Azonban – véleményem szerint – nem lehet haszontalan egy hasonló tartalmú elv felállítását, amely speciális esetben a jogalkalmazó (akár elméleti, akár gyakorlati szakember) segítségére lehet.

2.2. A kétséges körülmények megítélése a büntető eljárási jogban (in dubio pro reo)

A büntető eljárásjogban az ártatlanság vélelmével összefüggésben, annak tartalmi elemeként ismert az in dubio pro reo elve, amely szerint a kétséget kizá-

⁸⁷ MONTESQUIEU: i. m. 145. p.

⁸⁸ CHAUVEAU – HÉLIE: i. m. 42. p.

⁸⁹ EDVI ILLÉS KÁROLY: *A büntető törvénykönyv magyarázata*. 2. teljesen átdolgozott kiadás. Révai. Bp., 1894. 195. p.

⁹⁰ HELLER ERIK: *A magyar büntetőjog általános tanai*. Grill. Bp., 1945. 49. p.

róan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére. Azaz a büntetőjogi felelősség alapja csak a bizonyosság lehet.⁹¹ Ez az elméleti és törvényi elv lényegében közvetlenül érinti a „bűncselekmény elkövetőjét”, illetve az egyes konkrét esetben, a konkrét személyre vonatkozóan, a konkrét eljárás során nem lehet a kétséget kizáróan nem bizonyított tényt az elkövető hátrányára figyelembe venni. Azaz ez az elv a konkrét ügyben felmerült ténybeli kételyekre vonatkozik.⁹²

2.3. A kétségesség megítélése az anyagi büntetőjogban: az *in dubio mitius* elve

Az *in dubio pro reo* elve anyagi jogi megfelelőjének tekintem, és tulajdonképpen az eddigiektől valamelyest eltérő tartalommal az *in dubio mitius* elvét. Az eltérő jelentés adására azért veszem magamnak a bátorságot, mert e kategória jelenleg nem széleskörűen ismert, és a mai büntetőjog-tudományban nem alkalmazott. Az elv lényegét abban határozom meg, hogy törvényi bizonytalanság esetén, a törvény által nyitva hagyott kérdések megválaszolása során elméleti igényvel és elvi jelleggel ne lehessen olyan (akár értelmezési) szabályt felállítani, amely az elkövetőre nézve hátrányos helyzetet teremt. Ez az elv tehát lényegében azt tilalmazza, hogy általános elvé szilárduljanak olyan álláspontok, amelyek alátámasztására nincs egyértelmű törvényi rendelkezés, és vagy ez alapozza meg a felelősséget, vagy súlyosítja azt. Az elv gyakorlati jelentőségét a továbbiakban a felbujtás és a pszichikai bűnszegély elhatárolásánál, illetve a személyes tulajdonságok tanánál fogom bemutatni. Szemben tehát az *in dubio pro reo* elvével, az *in dubio mitius* anyagi büntetőjogi elv, amely elsősorban nem konkrét esetekre, ügyekre, személyekre vonatkozik, hanem azt hivatott meggátolni, hogy általános elvekké rögzüljenek az elméletben, s ezáltal a gyakorlatban is olyan megoldások, amelyekre a törvény nem tartalmaz rendelkezést, s amely hátrányosabb helyzetet teremt az elkövetőre nézve. Ez az elv tehát arra az esetre vonatkozik, és arra ad támpontot, amikor egyébként sérül a *nullum crimen sine lege certa*, azaz a pontos törvényi meghatározottság követelményének az elve.

2.4. Az *in dubio mitius* alkalmazásának esetei

Az *in dubio mitius* elvének alkalmazási esetei közül az alábbiakban kettőt emelek ki röviden, mindkettőt a részesség köréből. Mindkét esetben arról van szó, hogy egy esetet a törvény szövege alapján nem lehet egyértelműen eldön-

⁹¹ CSÉKA ERVIN – FANTOLY ZSANETT – KOVÁCS JUDIT – LŐRINCZY GYÖRGY – VIDA MIHÁLY: *A büntetőeljárás jogi alapjai*. I. kötet. Bába. Szeged, 2004. 77. p.

⁹² Lásd erről bővebben KIRÁLY TIBOR: *Büntetőeljárás jogi*. 3. átdolgozott kiadás. Osiris, Bp., 2003. 125. p., FARKAS ÁKOS – RÓTH ERIKA: *A büntetőeljárás*. KJK-KERSZÖV. Bp., 2004. 50–51. p., illetve BÁNÁTI JÁNOS – BELOVICS ERVIN – CSÁK ZSOLT – SINKU PÁL – TÓTH MIHÁLY – VARGA ZOLTÁN (szerk. Tóth Mihály): *Büntető eljárásjog*. HVG-ORAC. Bp., 2003. 42–43. p.

teni, azonban az értelmezés egységes, elvi jellegű megoldást követelne. Ennek elősegítésére hivatott a fõntebb bemutatott elv.

2.4.1. A felbujtás és a pszichikai bûnsegély elhatárolása

Ennek keretében azt az esetet említem, amikor valaki olyan személyt bujt fel a bûncselekmény elkövetésére, aki még nem határozta el magát arra, de már foglalkozik az elkövetés gondolatával. Problémát itt az „elhatározott”, illetve az „el nem határozott” tettes kategóriája jelent.⁹³ Az ember cselekvésének motívumait ugyanis a cselekmény után, azaz utólag lehet viszonylag teljes bizonyossággal feltérképezni. A büntetőjognak azonban olyan cselekményekre kell előre szabályt vagy elméletet felállítani, amelyek még nem történtek meg. Ebbõl az a probléma adódik, hogy nem tudhatjuk, hogy a „rábírás”, mint motívum nélkül a tettes elkövette volna-e a bûncselekményt, vagy sem. Viszont az elméleti szerzõk elvi élel és általánosan felbujtónak tekintik azt, aki olyan személyt „bír rá” a bûncselekmény elkövetésére, aki habár még nem határozta el magát arra, de már foglalkozott az elkövetés gondolatával. Az „elhatározott” vagy „el nem határozott” tettes kategóriája azonban csupán vélelem, mivel nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani, hogy a tettes e nélkül a további „rábírás” nélkül is elkövette volna-e a bûncselekményt. Azonban, ha erre a kérdésre tudnánk a választ, akkor eltérõ eredményre jutnánk a két esetet illetõleg. Ha ugyanis a tettes e további „rábírás” nélkül is elkövette volna a bûncselekményt, akkor a „rábíró” magatartását nem felbujtásban, hanem pszichikai bûnsegélyben kellene megállapítani. Amennyiben azonban a „rábíró” magatartása nélkül nem követte volna el a tettes a bûncselekményt, úgy a rábíró felbujtás címén kellene felelõsségre vonni. A felvetett kérdést azonban elõzõleg nem lehet teljes bizonyossággal megválaszolni. Mivel azonban az elméleti büntetőjogászok az ilyen esetben általában a felbujtást ismerik el, ezért ez, véleményem szerint egy nem kétségtelenül bizonyos ténynek az elkövetõ hátrányára való érvényesítése, amely ellenkezik az éppen tárgyalt in dubio mitius elvével, amely az igazságosság szempontjának megfelelõen ezt lenne hivatott elkerülni. Ez esetben az elvvel való konfrontációt az alapozza meg, hogy habár a mai magyar büntetőjog a bûncselekmény elkövetõinek egyenlõ büntetési elvén nyugszik,⁹⁴ a bûnsegédi közremûködés általában enyhébben ítélandó meg, mint a felbujtói.⁹⁵

---

⁹³ Lásd errõl részletesen MÉSZÁROS ÁDÁM: Akaratszabadság a büntetőjogban és annak a bûnrészességgel kapcsolatos összefüggései. In: *Kontroll. Jogtudományi folyóirat.* 2004/1. sz. 30–47. p.

⁹⁴ Btk. 21. § (3) bek.: „A részesekre is a tettesekre megállapított büntetési tételt kell alkalmazni.”

⁹⁵ Btk. 87. § (3) bek., illetve BK 154. (III.5.).

2.4.2. A személyes tulajdonságok tana

A második példát a tettesség–részesség tanának egyik legproblematisabb területéből, a személyes tulajdonságok tana köréből merítem. Ennek során egy esetet említenék, amelyben szintén alkalmazhatónak vélem az *in dubio mitius* elvét. Ennek lényege, hogy miként minősül a két elkövető cselekménye abban az esetben, mikor egy nem sajátképi különös bűncselekmény esetén mindkettő kifejtji az elkövetési magatartást, azonban csak az egyikük rendelkezik a különös bűncselekmény megállapításához szükséges személyes kvalifikáltsággal. Ilyenkor másik elkövető cselekménye elvileg minősülhet e különös bűncselekményben való társtetteségének,⁹⁶ bűnsegélynek,⁹⁷ illetve a közönséges bűncselekményben való tettességnek.

A társtetteskénti felelősséget véleményem szerint mindenképpen el kell vetnünk, tekintettel arra, hogy a társtetteség az általános tettesfogalom alatt áll, így arra vonatkoznia kell az általános tettesi jellemzőkkel (ti. különös bűncselekménynek csak az lehet tettese, s így társtettese is, aki rendelkezik a tetteséghez szükséges személyes kvalifikáltsággal).

Azzal az állásponttal kapcsolatban, amely ilyen esetben a különös bűncselekmény bűnrészességét látja megvalósulni arra való tekintettel, hogy a különös bűncselekmény magában hordozza a nagyobb fokú társadalomra veszélyességet, több kifogás hozható fel. Elsőként az, hogy bűnsegéd – fogalmából eredően – az, aki a bűncselekmény elkövetéséhez (az elkövetés előtt vagy az alatt) szándékosan segítséget nyújt. Kérdéses lehet azonban, hogy az elkövetési magatartás kifejtése önmagában segítségnyújtásnak tekinthető-e, azaz fogalmilag a bűnsegély alá vonható-e. (Nyilvánvalóan az elkövetési magatartás kifejtésére tekintettel a felbujtói minőség nem jöhet szóba.) Másodsorban, ez az „elv” nem ad magyarázatot arra az esetre, amennyiben a két bűncselekmény azonos súlyú, így például a lopás és sikkasztás viszonylatában.

Véleményem szerint egy olyan megoldásra kellene törekedni, amely elvi szintű szabályként érvényesülne. Jelen esetben arról van szó, hogy az egyik elkövető cselekménye két tényállás alá is tartozhat, s e kettő között a súlyukat tekintve is eltérés lehet. Amennyiben a különös bűncselekmény súlyosabb, akkor a jogi tárgyak vizsgálatánál az állapítható meg, hogy van egy közös jogi tárgy, s a különös bűncselekmény e mellett egy plussz jogi tárgyat is véd (támad). Megoldásként az jöhet tekintetbe, hogy mivel nincs olyan törvényi szabály, amely a kérdés eldöntésére vonatkozna,⁹⁸ ezért az elkövető terhére az

⁹⁶ Lásd Wiener A. Imre: ha a személyes tulajdonsággal nem rendelkező is megvalósíthat tényállási elemet, akkor az is társtettes. BÁRD KÁROLY – GELLÉR BALÁZS – MARGITÁN ÉVA – WIENER A. IMRE: *Büntetőjog. Általános rész.* KJK-KERSZÖV. Bp. 2002. 113. p.

⁹⁷ NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része.* Korona. Bp., 2001. 278. p.

⁹⁸ Korábban a Büntető Törvénykönyv tartalmazott erre vonatkozó, bár tartalmában vitatható rendelkezést, lásd az 1878. évi V. t. cz. 74. §, de még az 1961. évi V. törvény 15. §-a is. Az 1978. évi IV. törvény azonban ettől a gyakorlattól eltért, és lényegében az elméleti jogtudományra bízta

enyhébb megoldást érvényesítjük. Ezen álláspont, mint korábban utaltam rá, az igazságosság kategóriáján nyugszik, azaz hogy ne lehessen olyan kötelezettség miatt felelőssé tenni valakit, amely nem vonatkozik rá, azaz, amely nem terheli. Ebből azt az általános szabályt lehetne levonni, hogy a nem sajátképi különös bűncselekmények esetén a személyes tulajdonságot csak annál az elkövetőnél kell figyelembe venni, akinél fennáll.

3. Zárzó helyett ...

... arra kérem a tisztelt Olvasót, hogy ne elsőre ítéljen a cikkben felvetett javaslatok felett.

Felhasznált irodalom

- Acquinói Szent Tamás: Summa theologiae. Marietti. Taurini – Romae, 1952
Arisztotelész: Politika. Gondolat. Bp.
Bánáti János – Belovics Ervin – Csák Zsolt – Sinku Pál – Tóth Mihály – Varga Zoltán (szerk. Tóth Mihály): Büntető eljárásjog. HVG-ORAC. Bp., 2003
Beccaria, Cesare: A bűnökről és büntetésekről. Eötvös József Könyvkiadó. Bp., 1998
Carrara Ferenc: A büntető jogtudomány programja. MTA. Bp., 1878.
Chauveau, Adolphe – Hélie, Faustin: Théorie du Code pénal. Tome I. Paris, 1887.
Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Kovács Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: A büntetőeljárás jog alapvonalai. I. kötet. Bába. Szeged, 2004
Diószdi György: A római jog világa. Gondolat. Bp., 1973
Edvi Illés Károly: A büntetőtörvénykönyv magyarázata. 2. teljesen átdolgozott kiadás. Révai. Bp., 1894
Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. KJK-KERSZÖV. Bp., 2004
Grotius, Hugo: A háború és béke jogáról. Pallas Stúdió – Attraktos Kft. Bp., 1999
Hamza Gábor – Kállay István: De diversis regulis iuris antiqui. A Digesta 50. 17. regulái (latinul és magyarul). Tankönyvkiadó. Bp. 1987
Hart, H. L. A: Jog, szabadság, erkölcs. Osiris. Bp., 1999

---

a kérdés rendezését. Több európai ország büntető törvénykönyve rendelkezik e problémáról, s lényegében csak arra az elkövetőre nézve tartja figyelembe vehetőnek a személyes tulajdonságot vagy körülményt, akinél az fennáll. Lásd például német StGB 28. §, svájci Btk. 26. §, finn Btk. 5. fejezet 4. §, illetve osztrák Btk. 14. §.

- Heller Erik: A magyar büntetőjog általános tanai. Grill. Bp., 1945
- Kant, Immanuel: A gyakorlati ész kritikája. Gondolat. Bp., 1991
- Kelsen, Hans: Tiszta jogtan. Rejtjel. Bp., 2001
- Király Tibor: Büntetőeljárás jog. 3. átdolgozott kiadás. Osiris, Bp., 2003
- Lőw Tóbiás (szerk.): A magyar büntető törvénykönyv a büntettekéről és vétségekről (1878: V. t.c.z.) és teljes anyaggyűjteménye. Pesti Könyvnyomda. Bp., 1880
- Montesquieu, Charles-Louis: A törvények szelleméről. Osiris. Bp., 2000
- Moór Gyula: A jogbölcselet problémái. Hatágú Síp Alapítvány. Bp., 1992.
- Moór Gyula: Bevezetés a jogfilozófiába. Pfeifer Ferdinánd (Zeidler testvérek) Nemzeti Könyvkereskedésének Kiadása. Bp., 1923.
- Platón: Gorgiasz. Atlantisz. Bp., 1998.
- Radbruch, Gustav: Törvényes jogtalanság és törvényfeletti jog. In: Varga Csaba (szerk.): Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből. Szent István Társulat. Bp., 2001. 229 - 238. p.
- Szabó András: Alkotmány és büntetőjog. In: Van és legyen a jogban. Tanulmányok Peschka Vilmos 70. Születésnapjára. KJK-MTA JTI. Bp., 1999. 305-319. p.
- Takács Péter: A helyes jog. In: szabó Miklós (szerk.): Jogbölcseleti előadások. Bíbor. Miskolc, 1998. 75 – 110. p.
- Takács Péter: Jog és igazságosság. In: szabó Miklós (szerk.): Jogbölcseleti előadások. Bíbor. Miskolc, 1998. 163 – 195. p.
- Wiener A. Imre: Büntetőpolitika – büntetőjog. In: Büntetendőség büntethetőség. Büntetőjogi tanulmányok. MTA ÁJI – KJK-KERSZÖV. Bp., 2000

ÁDÁM MÉSZÁROS

LES EFFETS DU PHILOSOPHIE DE DROIT ET DU PRINCIPE DE
JUSTICE SUR LE DROIT PÉNAL. LE PRINCIPE „IN DUBIO
MITIUS”

(Résumé)

Dès de la fin du XXIème siècle, on peut aviser que, dans le droit pénal, certains principes fondamentaux sont connus et utilisés, sans qu'ils soient déterminés théoriquement, notamment les questions du fondement du droit et de la volonté libre. Cette étude, dans sa première partie, tend à donner une réponse à l'une de ces questions, c'est-à-dire qu'elle examine l'apparence de la justice naturelle et de la justice positive dans le droit pénal.

Le deuxième but du traité était d'établir une maxime qui peut faciliter les choix dans le cas où il y a de confusion dans l'interprétation du texte de la loi. Au sein du droit de procédure pénale est largement connu le principe „in dubio pro reo”. Cependant, il semble qu'il est nécessaire d'introduire une maxime similaire au droit pénal aussi. Ce pourrait être le principe „in dubio mitius”, qui s'est fondé sur le principe de justice. En effet, cette dernière maxime joue le rôle de liaison entre les deux parties de l'étude.

